

22. ЦДІАУ, м. Київ Ф 692 Правление Киевского округа путей сообщения оп. 51 Спр. 139. О строительстве железнодорожного моста через р. Десну у с. Витемля, 39 арк.

23. Неровецкий А. И. К сооружению Писаревского моста Волчанского района Харьковского округа / А. И. Неровецкий // Зодчество: (ежемесячник архитектуры, инженерного дела, санитарной техники, промышленного и коммунального строительства. – 1928. – № 1–2. – С. 37–38.

Михайленко Г.Г. Вклад А.И.Неровецкого в развитие железнодорожного и мостового строительства. В статье рассматривается вклад выдающегося инженера-строителя, А.И.Неровецкого в железнодорожное и мостовое строительство. Инженер активно участвовал в строительстве железнодорожной сети Украины, России, Беларуси и Кавказского региона. Александр Иннокентиевич также известен как строитель мостов в Украине первой половины XX столетия. В статье рассмотрено строительство самых сложных, с инженерной точки зрения, проектов. Автор делает акцент на том, что благодаря настойчивому и самоотверженному труду талантливых инженеров, таких как А.И.Неровецкий, была построена железнодорожная сеть Украины.

Ключевые слова: А.И.Неровецкий, железнодорожное строительство, инженер-строитель, мостостроитель, железнодорожная сеть Украины.

Mykhailenko H. H. Contribution of O. I. Nerovetskyi to the development of railway and bridge construction. The contribution of an outstanding civil engineer O. I. Nerovetskyi to railway and bridge construction has been analysed in the article. O. I. Nerovetskyi was fully engaged to the development of railway network of Ukraine, Russia, Bielorussia and the Caucasus region. Olexandr Inokentiiovych Nerovetskyi was known as one of the prominent Ukrainian bridge engineers at the beginning of the twentieth century. Construction of the most complicated (from the engineering point of view) projects has been focused on in the article. The author emphasizes that the railway network of Ukraine has been built due to hard work and selfless labour of talented engineers such as O. I. Nerovetskyi.

Key words: O. I. Nerovetskyi, railway construction, civil engineer, bridge engineer, railway network of Ukraine.

УДК 929:001(477.53)

Пістоленко І.О.

ЖИТТЯ І ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІД ЧУЖИМ ІМЕНЕМ: ПРО ДЕЯКІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ БІОГРАФІЇ Ю.В. КОНДРАТЮКА (О.Г. ШАРГЕЯ)

У статті на основі аналізу архівних джерел та низки публікацій розглядається один із малодосліджених істориками науки і техніки фактів біографії вченого у галузі теорії космічного польоту Ю.В. Кондратюка (О.Г. Шаргея) – зміна ним імені і прізвища.

Ключові слова: наука, техніка, історія, дослідження, вчений, біографія.

Багато фахівців у галузі історії музейної справи, музеєзнавства дотримуються тієї точки зору, що одним із головних напрямів діяльності музейних закладів є науково-дослідницька робота. Зокрема, музеїв

регіональних. Так, на думку історика Н. Беседіної, місцевим музеям належить особливе місце у розвитку ... краєзнавчих досліджень, вони покликані бути провідними осередками різноманітних наукових розвідок [1]. Переконливим доказом даної тези можна вважати науково-дослідницьку діяльність Полтавського музею авіації і космонавтики (ПМАіК), що стосується не лише питань історії регіону, а й актуальних тем в аерокосмічній історії науки і техніки. Однією з таких тем є так звана «кондратюкіана» – дослідження творчого спадку і біографії теоретика космонавтики Ю.В. Кондратюка (О.Г. Шаргея).

Публікації з цієї тематики є численними і обчислюються понад 950 найменуваннями. До них належать дослідження різних аспектів діяльності вченого і розвідки біографічного плану. У значній частині публікацій згадується про деякі події і періоди життя вченого, які є недостатньо дослідженими або такими, документальні свідчення та відомості про які практично не збереглися. Зокрема, це стосується останнього періоду життя Ю.В. Кондратюка (О.Г. Шаргея) та причин зміни вченим прізвища. Практично це – єдиний випадок, коли вчений половину життя прожив під чужим ім'ям і підписував ним свої наукові праці.

Серед масиву публікацій, в яких автори звертають увагу на названі питання, необхідно виділити першу опубліковану біографію вченого, видану А.В. Даценком [2], а також працю іншого біографа і дослідника діяльності видатного полтавця Б.І. Романенка [3], документальну (перевидану двічі) [4] та біографічну повість А.В. Даценка [5], книгу Б.І. Романенка «Зоря Кондратюка – Шаргея» [6], його ж працю «Філософія космосу та космічна філософія» [7], книгу новосибірського дослідника і журналіста О.Г. Раппопорта [8], який головну увагу приділив сибірському періоду у житті вченого, однак розглядав й інші періоди [9] та ін. Серед публікацій науково-популярного, публіцистичного, науково-художнього плану окремо слід виділити статтю «Геній з чужим ім'ям» льотчика-космонавта В.І. Севастьянова [10], завдяки зусиллям котрого також побачив світ документальний фільм «Что в имени тебе моем», в якому вперше було назване справжнє ім'я вченого-теоретика космонавтики.

Однак, не применшуючи значення того, що ці публікації були практично першими спробами повернути увагу наукової і широкої громадськості до наукових розробок і біографії Ю.В. Кондратюка (О.Г. Шаргея), в них іноді подається помилкова або неточна інформація, оскільки на час їх видання багато архівних та інших джерел ще не були введені до наукового обігу.

Згодом результатом ґрунтовних досліджень стали історичні нариси завідувача відділу історії космонавтики Інституту історії природознавства і техніки (ІПТ) В.М. Сокольського «Праці вітчизняних вчених піонерів ракетної техніки» [11;12], в яких він дав аналіз творчому спадку Ю.В. Кондратюка, відзначивши, що його життя та наукова діяльність до

нинішнього часу вивчені ... слабо. Тому перед істориками науки і біографами цього самобутнього дослідника стоїть багато питань, які ще чекають свого рішення» [11, с.624]. З цього приводу академік В.П. Глушко також підкреслював, що важливо «залишити нащадкам ... достовірну картину історичних подій. ... Ми у великому боргу перед Юрієм Васильовичем Кондратюком...» [13, с.48]. З часом певна біографічна інформація і відомості щодо різних аспектів діяльності теоретика космонавтики були подані у статті В. Дзюби [14]. Проаналізувавши низку опублікованих на той час матеріалів, В. Родиков намагався дати, за його власним формулюванням, «справжню біографію Кондратюка-Шаргея» [15]. Своєрідним продовженням теми стали дослідження А. Завалишина [16] та І. Малишевського [17], стаття А. В. Даценка (1991) [18], праця Л. Череватенко, в якій в обрамленні філософсько-етичних міркувань автора подається біографічна канва [19], стаття Г. Осипова [20]. Привертає увагу акцентуванням на маловідомих фактах (наприклад, стосовно зміни справжнього імені) дослідження Т. Донець [21]. У зв'язку зі 100-річчям від дня народження Ю.В. Кондратюка (О.Г. Шаргея) лише в українських періодичних виданнях побачили світ понад 120 публікацій, а також чимало зарубіжних публікацій. Серед них виділимо дослідження Інституту історії природознавства і техніки, публікації А.Г. Дормідонтова, А.П. Завалішина, Сергійчука В. та ін. [22-26]. Найбільш затребуваними та поширеними виданнями з методичної літератури, підручників, з яких можна почерпнути відомості про Ю.В. Кондратюка, є книга Ф.П. Саніна, Є.О. Джура та інших авторів [27, с.36-39], видання Криловського музею, Полтавського Національного технічного університету імені Юрія Кондратюка та деякі інші [28-30]. Зацікавленість дослідників у вивченні наукової спадщини Ю.В. Кондратюка та його біографії проявляється у матеріалах наукових, науково-практичних конференцій, читань, присвячених пам'яті вченого (1992, 1997, 2001–2013 рр.), які проводились у Києві, Полтаві, а також змістовні матеріали в Інтернет-ресурсах на майже п'ятистах сайтах.

Проте в проаналізованих опублікованих дослідженнях та Інтернет – ресурсах, крім згадування, автори лише деяких із них звертали увагу на так звані «білі плями» в біографії вченого, та й то лише побіжно, фрагментарно, головним чином, без посилань на архівні джерела або на інші публікації, крім названих праць А.В. Даценка, Б.І. Романенка та О.Г. Рапопорта. Дослідивши матеріали Архіву по Ленінградській області ЦДІА (раніше – ЦДІАЛ у СРСР), які раніше не опрацьовувалися істориками науки і техніки, Державного архіву міста Києва (ДАМК), архівні матеріали і публікації з низки приватних збірок, а також спираючись на архівні джерела музею авіації і космонавтики в Полтаві, що стосуються причин та умов зміни вченим імені і прізвища, деякі результати цих досліджень ми пропонуємо в даній статті.

Відомо, що О.Г. Шаргей народився у Полтаві 21 червня 1897 р. Був

похрещений у Кафедральному соборі міста. Рано залишився без матері. Батько вдруге одружився і мав у другому шлюбі доньку Ніну – зведену сестру Олександра. У 1916 р. хлопець закінчив 2-у Полтавську чоловічу гімназію. Став студентом Петроградського політехнічного інституту. Після декількох місяців навчання в інституті та закінчення прискороного випуску школи прапорщиків при одному з юнкерських училищ Петрограда опинився на Кавказькому фронті. Пізніше, крім праці над вдосконаленням головної своєї праці, яку розпочав ще в Полтаві, – «Завоювання міжпланетних просторів», яка багато в чому визначила майбутній розвиток ракетно-космічної галузі, він також багато працював у галузях будівництва зерносовищ, млинів, вітроенергетики, часто змінюючи місця проживання і праці – спочатку як О.Г. Шаргей, потім – як Ю.В. Кондратюк. Як саме вдалося встановити, що полтавець О.Г. Шаргей і вчений Ю.В. Кондратюк – одна й та сама особа – тема окремого дослідження. Тут відзначимо лише, що таємниця зміни імені суворо зберігалася близькими О. Шаргея до 1977 р. Вже після смерті О.П. Карєєвої Ніна Шаргей відкрила її, написавши листа до спеціальної комісії під головуванням академіка Г.С. Писаренка, яка, за дорученням уряду, займалася дослідженням обставин життя вченого. Восени 1941 р. Ю. Кондратюк (О. Шаргей) добровольцем пішов у народне ополчення. Останні відомості про нього датуються січнем-лютим 1942 р. Дослідники висловлюють різні версії щодо останнього періоду життя вченого. Так само існує декілька версій того, як саме відбулася зміна імені Олександра Шаргея і які причини спонукали молодого вченого до такого драматичного кроку.

За однією з версій, О.Г. Шаргею були передані документи померлого у березні 1921 року київського студента Георгія Васильовича Кондратюка [31]. З матеріалів особової справи О. Шаргея – студента Петроградського політехнічного інституту [32] відомо, що у листопаді 1916 р. юнака мобілізували до армії. Після підписання Брестського миру О. Шаргей вирішив добиратися з фронту додому. Однак у дорозі його знову мобілізували – вже у Білу армію. Невдовзі Олександрові вдалося втекти, він добрався-таки до Полтави, а потім до Києва. У Києві знаходилися його мачуха О.П. Карєєва з донькою Ніною [33], а також проживали давні знайомі батьків: Арабажини-Радзевичи, Кистяківські, Лашинські [34]. Діставшись до Києва, О. Шаргей працював вантажником, слюсарем-кустарем. Однак невдовзі місто захопили війська генерала А. Денкіна. Було оголошено загальну мобілізацію, ухилання від якої каралося смертю. Приховавши своє офіцерське звання, О. Шаргей попав санітаром до поїзду, що віз поранених до Одеси. У цьому ж ешелоні супроводжував хворих та поранених студент-медик Б. Арабажин – друг дитинства О. Шаргея. За домовленістю з ним, доїхавши до станції Бобринська (поблизу м. Сміли на Черкащині, нині – станція Шевченківська), Олександр дезертирував і на деякий час знайшов притулок у близьких Б. Арабажина: матері Марії

Іванівни та вітчима, лікаря залізничної лікарні Вікентія Вікентійовича Радзевича. Сам Борис збирався втекти лише після того, як виконає свій лікарський обов'язок, доставивши людей, якими опікувався в ешелоні, в Одесу. Але захворів на тиф і помер. У м. Смілі О. Шаргей працював мастильником на залізниці. Пізніше (приблизно, через півроку) він переїхав до знайомих у Малу Виску Єлісаветинського повіту Херсонської губернії (нині – у Кіровоградській області). Там Іван Андрійович Лашинський допоміг йому влаштуватися машиністом на кооперативному млині, яким завідував. Вважається, що саме у Малій Висці й відбулося „перевтілення” О. Шаргея в Ю. Кондратюка. Знайомим Олександра Шаргея тривалий час вдавалося укривати його від облав та перевірок. Однак тривога за його долю, як і за долю доньки і свою власну, не полишала О.П. Карєєву. Щоб захиститися від можливих переслідувань та репресій, вона, за допомогою вчительки своєї доньки – учениці київської школи № 50 – Віри Григорівни Крижанівської-Тучапської, зуміла роздобути документи (здогадно, профспілковий квиток) померлого молодшого брата викладача цієї ж школи Володимира Васильовича Кондратюка [33]. З okazjiю, через Тетяну Йосипівну Лашинську та знайомого Лещинського, Олена Петрівна передала ці документи своєму пасербові Олександру в Малу Виску [35]. Влаштовуючись коচেгаром на цукровий завод після ліквідації кооперативу І.А. Лашинського, О. Шаргей пред'явив уже нові документи. Під новим прізвищем став і на військовий облік. З цього часу О. Шаргей „зник”. Місця проживання, уникаючи великих міст, змінював уже Ю. Кондратюк [36]. Ця версія є найбільш поширеною і вважається загально визнаною.

Проте, існують й інші версії щодо цього питання, в яких, однак, нескладно помітити певні невідповідності.

У серпні 2004 р. полтавець А.М. Дяченко передав до архіву ПМАіК написані ним «Біографічні замітки» (частина цієї праці була надрукована в літературно-краєзнавчому журналі «Добромисл» під назвою «Я син ворога народу...» і датована 1996 р.) [37]. В них, серед іншого, автор подає запис спогадів свого батька Миколи Вікторовича Дяченка під назвою «Як я служив у Денікіна». Згідно з цією – другою – версією, М.В. Дяченко – студент випускного класу духовної семінарії, разом із усіма своїми співучнями був насильно мобілізований у листопаді 1919 р. у російську Добровольчу армію. Разом із іншими він опинився спочатку у Золотоноші, а через декілька днів – далі на півдні, «на правому березі Дніпра» (більш точно місце не вказується. – П.І.) [38]. Товаришем по службі у взводі у нього виявився «хлопець з Волині, студент Юра Кондратюк» [38, с. 59], а командиром взводу – «прапорщик ... теж полтавець, колишній ... учень другої чоловічої дворянської гімназії. Звали його – Олександр Гнатович Шаргей» [38, с. 59-60]. Не зважаючи на загрозу розстрілу за дезертирство, всі троє вояків вирішили втекти. Вони рухалися «у бік Тясмина ... до

Сміли» [38, с. 60], де, нібито, за словами О. Шаргея, він сподівався на допомогу родичів. У дорозі натрапили на кінний роз'їзд білих. М.В. Дяченка поранили у ногу, Ю. Кондратюк був убитий білими, О. Шаргей «втягав його документи, листи, завернув товариша у свій офіцерський плащ ...» [38, с. 61]. За спогадами, М.В. Дяченку та О.Г. Шаргею вдалося добратися до м. Сміли, «до рідних чи знайомих» Олександра, ні імен, ні прізвищ чийх М.В. Дяченко не пам'ятав. Згадував останній і розповідь О. Шаргея про насильну його мобілізацію у денікінську армію. М.В. Дяченко, за його словами, залишився у м. Сміла на місяць для лікування після поранення і ніколи більше з О. Шаргеєм не зустрічався. Автор цих спогадів був заарештований у 1938 р. (реабілітований у 1939-му) і, пояснюючи, як він був силоміць мобілізований до Добровольчої армії, як і з ким втік, «ніколи не приховував [цього випадку] і в усіх анкетах писав ...» [38, с.61] про О.Г. Шаргея.

На наш погляд, цю версію не можна категорично відкидати. Можливо, певна частина її має право на існування та на подальше дослідження. Проте, за умови пояснення, наприклад, яким чином смерть вбитого білими під Смілою у 1919 р. студента Ю. Кондратюка була зареєстрована у Києві у книзі записів актів про смерть під № 1964 від 3 березня 1921 р., яка збереглася в ДАМК, а її копія – в ДАПО [39].

Третя версія викладена на початку 1980-х рр. Марком Поповським в американському російськомовному емігрантському журналі «Грані». У розділі «Наука і техніка» він надрукував статтю «Юрій Кондратюк – у трьох дзеркалах», написану, за словами автора, як історія його співрозмовниці Лідії Блек. А.В. Даценко свого часу розповідав про неї як про хрещеницю Ю.В. Кондратюка. Л. Блек, за інформацією М. Поповського, – онука І.А. Лашинського – колишнього полковника царської армії, інженера за фахом, викладача російської мови та каліграфії Київського кадетського корпусу. Розповідаючи про діда, пані Блек нібито підкреслювала його захопленість винахідництвом, фантастичними ідеями про польоти на інші планети і навіть про його портрет, експонований в музеї Зоряного містечка. Інший учасник цієї історії – вітчм Л. Блек Владислав Владиславович Радзевич – випускник Петербурзької Військово-медичної академії, повітовий лікар у м. Сміла. У 1919 – на початку 1920-х рр., коли містечко декілька разів переходило від красних до білих і навпаки, В. Радзевич, виконуючи свій обов'язок, допомагав кожному, хто потребував лікарської допомоги, незалежно від національності та політичних уподобань пацієнтів. На початку 1919 р., стверджують М. Поповський та Л. Блек, таким пацієнтом В. Радзевича став поранений білий офіцер Олександр Шамрай – випускник Київського військового училища, учень полковника І.А. Лашинського, який саме під час навчання, на думку Л. Блек, зумів зацікавити юнака ідеями міжпланетних польотів. Далі автори розповідають, що родом Олександр Шамрай – з Черкащини

(його батькам, за їх даними, належав маєток Шамраївка поблизу м. Сміла). Під час одного з боїв у дім В. Радзевича принесли тяжко пораненого червоного бійця. Лікар намагався врятувати його, але марно. До В. Радзевича невдовзі завітав червоний командир – брат померлого і подякував за все, що той зробив. Він сказав, що знає, що лікар ховає у своєму домі білого офіцера. І пообіцяв, що заради самого лікаря його не заарештують, віддав документи померлого бійця на ім'я міщанина Ю.В. Кондратюка, який народився у Полтаві, і наказав білому офіцерові негайно забиратися з міста. Саме так, за версією Л. Блек і М. Поповського, «не стало» дворянина і офіцера Олександра Шамрая, який віднині рятувався під іменем Кондратюка [40].

Четверга версія надійшла з Ізраїлю, з Тель-Авіва. 3 грудня 1982 р. газета «Джерузалем пост» опублікувала статтю відомого автора наукових праць з проблем екології, репатріанта з СРСР Зєєва Вольфсона під назвою «The Kondratiuk eclipse», яку можна перекласти як «Тасмниця Кондратюка». За півтора роки по тому ця ж стаття у більш розширеному вигляді була надрукована російською мовою в ізраїльському журналі «Кинор» (№ 4, 1984 р.). У викладенні З. Вольфсона зміна прізвища О. Шаргея набула наступного вигляду. Автор версії нібито виявив, що талановитий винахідник, один із фундаторів космонавтики Олександр Шаргей – це, насправді, Самуїл Якович Шингер. Дослідник погоджується, що майбутній вчений народився у Полтаві у 1897 р. в інтелігентній єврейській сім'ї. Рано став сиротою і виховувався дядьком. 1916-го року закінчив гімназію в Полтаві, але не став студентом, а був призваний на германській фронт, і 1917 року вже був офіцером (без навчання в училищі чи на курсах). У зв'язку із розвалом російської армії повернувся додому, до своїх теоретичних досліджень. Потім приєднався (або через ненависть до більшовиків, або вимушено) до денікінців, а через декілька місяців, під час відступу останніх, залишився у маленькому українському містечку, пред'явив більшовикам паспорт білого офіцера, який помер у нього на руках, на ім'я Ю.В. Кондратюка [40, с.293-303]. Звідки ж автор з Ізраїлю взяв усі ці факти? З. Вольфсон пояснює, що Шингер-Кондратюк у Москві підтримував близькі стосунки з родиною Горчакових (для довідки: Петро Кирилович Горчаков дійсно був колегою Ю. Кондратюка під час роботи останнього у галузі вітроенергетики та будівництва зернохосвищ). І саме мати й донька Горчакови нібито розповіли йому про життя свого друга [41].

На нашу думку, у даних випадках особливо яскраво проявилася така властивість людської пам'яті, як її суб'єктивність. Деякі істинні факти (єврейське походження: батько Олександра Гнат Бендитович Шарге дійсно є вихідцем із бердичівських євреїв, які осіли у Полтаві, прийняли православ'я; знайомство з Лашинськими, Радзевичами, близькі стосунки з Горчаковими та ін.) інтерпретовані таким чином, що склалися у наведені свідчення і версії.

Однак спеціальні дослідження, що проводилися комісією ШПТ АН СРСР восени 1962 р., а також спеціальною комісією за дорученням уряду України в 1970-і рр. встановлено, що під прізвиськом Ю.В. Кондратюка жив і працював О.Г. Шаргей. Про це свідчать матеріали фото- та графологічної експертизи, проведеної на запит ШПТ Центральною криміналістичною лабораторією Всесоюзного інституту юридичних наук Міністерства юстиції СРСР. В архіві АН у Москві зберігаються також метричне свідоцтво, паспорт та інші документи, які свідчать, що О. Шаргей насправді народився у Полтаві 1897 року і записаний як полтавській міщанин (факсимільні копії згаданих документів зберігаються в архіві ПМАіК).

Таким чином, вважаючи тему вивчення творчої спадщини і біографії Ю.В. Кондратюка (О.Г. Шаргея) однією з провідних у науково-дослідницькій діяльності ПМАіК, ми зробили спробу з'ясувати один із малодосліджених аспектів – зміну вченим імені і прізвища, причини, що її обумовили. Отже, на нашу думку, до причин зміни прізвища, безсумнівно, можна віднести: необхідність приховати факт служби в Білій армії; «непролетарське» походження, яке розглядалося в тогочасних умовах класової ненависті як злочин; національне питання. Є також деякі інші припущення. Існування у трактуванні цього питання суперечних моментів можна пояснити тим, що значну частину оригінальних документів і матеріалів втрачено, а також тим, що іноді дослідниками поширювалася помилкова або недостатньо досліджена інформація. Такі суперечності, невідповідності, як й інші факти, крім загальноновизнаних та таких, що підтверджені документально, не можуть бути прийняті або відкинута без застережень та ґрунтовного подальшого дослідження.

Література

1. Беседіна Н. Музейні заклади Полтавщини у другій половині 1950-х – у 1980-х роках: основні напрями науково-дослідницької діяльності / Н. Беседіна // Краєзнавство. – 2009. – № 1–2. – С. 111.
2. Даценко А. В. Жизнь в творческом горении / А.В. Даценко. – К.: Знание УССР, 1986. – Вып. 22. – № 21. – 48 с.
3. Романенко Б. И. Юрий Васильевич Кондратюк / Б.И. Романенко. – М.: Знание, 1988. – № 8. – 64 с.
4. Даценко А. В. Я полечу туда ... : Док. Повесть / А.В. Даценко. – Х.: Прапор, 1989. – 271 с.
5. Даценко А. В. Александр Шаргей – Юрий Кондратюк, сын Украины, Полтавы / А.В. Даценко. – Полтава: Полтава, 1997. – 352 с.
6. Романенко Б. И. Звезда Кондратюка / Б.И. Романенко // Наука в России. – 1995. – № 2; Звезда Кондратюка – Шаргея. Судьба гения XX века. – Калуга: Издание Калужской облорганizationsции Союза журналистов России. – 1998. – 186 с.

7. Романенко Б. И. Философия космоса и космическая философия / Б.И. Романенко. – М.: Издательство компании «Астрал-М», 1995. – 64 с.
8. Раппопорт А.Г. Траектория судьбы / А.Г. Раппопорт. – Новосибирск: Новосибирское книжное изд-во, 1990. – 200 с.
9. Раппопорт А. Г. «Стало целью моей жизни...»: Творческая биография Ю. В. Кондратюка в письмах, документах, воспоминаниях / А.Г. Раппопорт // Сибирские огни, 1984. – № 10. – С. 148-159.
10. Севастьянов В. Гений с чужим именем / В.И. Севастьянов // Украина. – 1988. – № 5. – С. 6–9.
11. Сокольский В. Н. Работы отечественных ученых пионеров ракетной техники: Исторический очерк / В. Н. Сокольский // Пионеры ракетной техники. Кибальчич. Циолковский. Цандер. Кондратюк: Избранные труды. – М.: Наука, 1964. – С. 624–632.
12. Сокольский В. Н. Ученый, пионер ракетной техники / В. Н. Сокольский // Космічні і земні орбіти Ю. В. Кондратюка (О. Г. Шаргея). – Дніпропетровськ: Січ, 1996. – С. 308–401.
13. Глушко В. П. Работы Ю. В. Кондратюка в области ракетно-космической науки и техники / В.П. Глушко // Исследования по истории и теории развития авиационной и ракетно-космической науки и техники: Сборник научных статей. – М.: Наука, 1981. – С. 48.
14. Дзюба В. Геній з Полтави / В. Дзюба // Вісник стоматології. – 2002. – № 2. – С. 49–50.
15. Родиков В. Кто вы, инженер Кондратюк ? / В. Родиков // Загадки звездных островов / Сост. Ф. С. Алымов. – М.: Мол. Гвардия, 1989. – Кн. 5. – С. 36–53.
16. Завалишин А. П. Ю. Кондратюк (О. Шаргей): Громадянин і гуманіст / А.П. Завалишин // Космічні злети України: Науково-історичний альманах. – К., 2002. – С. 114–119.
17. Малишевський І. Під чужим ім'ям / І. Малишевський // Вітчизна. – 2002. – № 3-4. – С. 110–119; № 5–6. – С. 112–122.
18. Даценко А. В. Що про Ю. В. Кондратюка розповідає його брат? / А. В. Даценко // Наш рідний край: Сторінки про піонерів ракетобудування, авіації та космонавтики і їх зв'язки з Полтавщиною. – Полтава: Видання Будинку політичних знань Полтавського обкому КПУ. – 1991. – С. 45–46.
19. Череватенко Л. Тернистий шлях до зірок / Л. Череватенко // Новини кіноекрана. – 1988. – Квітень. – № 4(321). – С. 1–3.
20. Осипов Г. Из Полтавы – на Луну / Г. Осипов // Новое время. – 2002. – № 21915. – С. 38–40.
21. Донець Т. Дорога до Місяця бере початок у Полтаві / Т. Донець // Чумацький шлях. – 1999. – № 5. – С. 13–14.
22. О Ю.В. Кондратюке (Материалы к 100-летию со дня рождения) / Под ред. Б.В. Раушенбаха, В.М. Сокольского, Б.Е. Чертока. – М.: Издание Института истории естествознания и техники РАН, 1998. – 70 с.

23. Бороденков А.М., Волков Н.В., Дормидонтов А.Г., Стегний А.И. Провидец космических трасс / А.М. Бороденков, Н.В. Волков, А.Г.Дормидонтов, А.И. Стегний // Додаток до журналу «Космічна наука і технологія». – 1995. – Т. 1. – № 1. – С. 13–18.

24. Завалишин А. П. Кто ты такой, Юрию Кондратюк? / Завалишин А.П. // Додаток до журналу «Космічна наука і технологія». – 1995. – Т. 1. – № 1. – С. 19–24.

25. Сергийчук В. Космические звезды Украины / В. Сергийчук // Наша республика. – 1996. – № 17. – С. 17–18.

26. Алешкин А. Лунный мираж: Люди Украины / А. Алешкин // Наша республика. – 1996. – № 17. – С. 15–18.

27. Санін Ф.П., Джура Є.О., Кучма Л.Д., Хуторний В.В. Розвиток ракетно-космічної техніки в Україні / Ф.П. Санін, Є.О. Джура, Л.Д. Кучма, В.В. Хуторний. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2002. – 402 с.

28. Научное наследие Ю. В. Кондратюка по вопросам разработки теоретических основ космонавтики / Сост. Иващенко В.М., Ступак Т.В.– Ст. Октябрьская: Издание Отдела культуры администрации Крыловского района, Крыловского элеватора, музея Ю. В. Кондратюка, 1997. – 17 с.

29. Сборник воспоминаний о Ю. В. Кондратюке / Сост. Иващенко В.И. – Станица Октябрьская: Издание Музея Ю. В. Кондратюка. – 1997.– Д 878 / 1392.

30. Юрій Кондратюк (Олександр Шаргей) у спогадах сучасників. – Полтава: Видання Полтавського державного технічного університету імені Юрія Кондратюка / Укладач А.В. Даценко, І.П. Бородай, Н.К. Кочерга. – 2001. – 68 с.

31. Державний архів м. Києва (ДАМК) – ф. Колегії Павла Галагана.

32. Державний історичний архів Ленінградської області (ДІАЛ) ф. 478: М.Т. и П. Петроградский политехнический институт императора Петра Великого. Канцелярия по студенческим делам. Дело «Шаргей Александр Игнатьевич».

33. Даценко А. В. Биографические заметки о Ю.В.Кондратюке // Архів А.В. Даценко (м. Полтава); ДАПО ф. 8828. – Оп. 1. – Спр. 7. – 62 арк.

34. С.И. Карацуба. «Кто есть кто» // Архів Даценко. Док-т № 37: Копія рукопису.

35. Державний архів Полтавської області (ДАПО) – ф. р-8828: Биографические заметки Даценко А.В. о Ю.В.Кондратюке.

36. Даценко А.В. Александр Шаргей – Юрий Кондратюк, сын Украины, Полтавы / А.В. Даценко– Полтава: Полтава, 1997. – С. 126-135; Романенко Б.И. Философия космоса и космическая философия / Б.И. Романенко // Чудеса и приключения. 3-е изд., исп. и доп. – Калуга: ГУП «Облиздат», 1997. – С. 16–19.; Онищенко В.О., Русін В.І., Смирнов В.А. Піонер теоретичної космонавтики Юрій Кондратюк: per aspera ad astra /

В.О. Онищенко, В.І. Русін, В.А. Смирнов. – Полтава: ВАТ «Видавництво «Полтава», 2007. – С. 12-14.

37. Дяченко А.М. «Я син ворога народу...» / А.М. Дяченко // Добромисл. – 1997. – № 1–2 (12–13). – С. 60–90.

38. Біографічні замітки Дяченка А.М. – 1975 р. – 19 жовтня // Архів ПМАК: Копія. – С. 59-61.

39. ДАПО ф. р-8828: Документи к біографії Георгія Васильєвича Кондратюка. 1981 г.: Копія; Архів ПМАК ф.1. – Оп. 1. – Спр. 59: Копія.

40. Поповский М. Кондратюк в трех дзеркалах / М. Поповский // Грани (США). – 1980. – С. 268-303 // Архів А.В. Даценко: Копія.

41. Даценко А.В. К материалам о Ю.В. Кондратюке (по встрече с Лашинской (Маркевич) Т.И. 06.02.1977 // Архів А.В. Даценка: Рукопис з підписом автора.

Пистоленко И.А. Жизнь и творческая деятельность под чужим именем: о некоторых результатах исследований биографии Ю.В. Кондратюка (А.И. Шаргея)

В статье на основе анализа архивных источников и ряда публикаций рассматривается один из малоизученных историками науки и техники фактов биографии ученого в области теории космического полета Ю.В. Кондратюка (А.И. Шаргея)

Ключевые слова: наука, техника, история, исследование, ученый, биография.

Pistolenco I.O. Life and creative activity under the stranger name: about some results of researches of biography of Yu.V. Kondratyuk (O.G. Shargei)

One of the scantily explored the historians of science and technique facts of a change to them of the name and last name of scientist in the field of theory of space flight Yuri Kondratyuk's biography (real name Olexandr Shargei) is examined in the article on the basis of analysis of the archived sources and row of publications.

Keywords: science, technique, history, research, scientist, biography.

УДК: 627.715(28).000.93(477.72)
«19»+ 62(092) Шухов

Сандурська О.В.

ВОЛОДИМИР ГРИГОРОВИЧ ШУХОВ – ГЕНІАЛЬНИЙ ІНЖЕНЕР-ВИНАХІДНИК, БУДІВНИЧИЙ СТАНІСЛАВ-АДЖИГОЛЬСЬКИХ МАЯКІВ

У статті дається характеристика основним біографічним даним Володимира Григоровича Шухова. Окреслюються його основні досягнення у сфері залізничного та трубопроводного транспорту, а також розглядається його унікальна ґратчаста конструкція та її використання для будівництва різноманітних технічних споруд. Особлива увага надається будівництву В.Г. Шуховим одного з найвищих в Європі Станіслав-Аджигольського маяка. Також автором визначається роль маяків у мореплаванні.

Ключові слова: В.Г. Шухов, маяк, гіперболоїд, масляний трубопровід, Станіслав-Аджигольський.